

TJAALEGE

Tjoejkedh

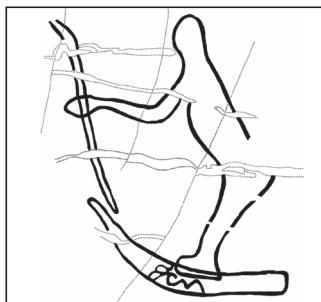

Dej beeli

Almetjh guhkede gietjeste tjoejkeme. Jih saemieh lin åehpie goh joekoen væjkeles tjoejkijh.

Noerhtedajvesne gusnie daelie dah njieljie laanth; Russlaante, Såevmie, Sveerje jih Nöörje, desnie muvhten lehkien guvvieh gaavneme tjoejkijjistie mah spaenjide tjaalasovveme. Altesne, Finnmarhkesne, aktem tjoejkijem jih kaanne göökte vielie tjoejkijh gaavneme. Nordlaantesne jis göökte guvvieh. Dihite mij dejstie åehpie dam gåhtjoeh «Rødøyalma» (Rødøymannen). Russlaantesne jijnjh guvvieh tjåenghkesne mah vuesiehtieh tjoejkijh laategh, vijrh jih giejh. Vååjnoe goh abpe vijremem leah guvviedamme.

Snåasejaevrien luvliebealesne Bølesne, Noerhte-Trøndelag-esne, desnie medtie golmeluhkie spaenjetjaalegh juvrijste jih ledtijste. Seamma sijjesne aaj almetje åenehks treavkaj nelnie man lea klaahka giëtesne. Dotkijh vienhtieh dah guvvieh 6000 jaepien gietjeste dorjeme. Men ij leah aelhkie nænnoestidh man båries dah leah. (Sognnes 2007)

Guvvie (tegning, kalkering): Kalle Sognnes.

«Tjoejkije Bølesne» (Skiløperen på Bøla) gierkiebaeleste.

Spaenjetjaalege Snåasejaevrien luvliebealesne, Noerhte-Trøndelagesne.

gierkiebaelie - steinalderperioden

spaenjetjaalegh - helleristninger

Dovletje treavkah

Båarasommes treavkah Russlaantesne gååvnesovveme. Dah leah medtie 8000 jaepien. Dovne Såevmesne, Sveerjesne jih Nöörjesne joekoen båeries treavkah, mah leah gellie stoeretjuetieh jaepieh. Dihite mij Nöörjen båarasommes, medtie 5200 jaepien jih Drevjeste, Nordlaanteste. Jienebh jih seamma båeries treavkah leah Sveerjesne jih Såevmesne gaavneme. Jeenjemes treavkah pluevijste.

Treavkah mejtie dotkijh toelhkestamme goh saemien treavkah dovne Åarjel-Skandinavijesne gaavneme. Dah seammaleejnes treavkah, Ernst Manker'en C-type, mah lin noerhtelisnie aaj. Jih seamma åarjelsaemien treavkamaalle orreme eevre dan 1900-låhkoen raajan.

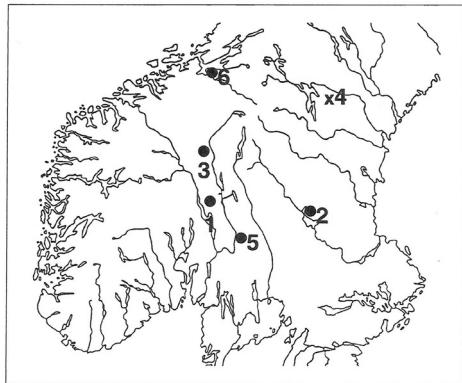

Fig. 137. Skidor av Mankers typ C från perioden ca 100-1300 e.Kr., omnämnda i texten.
1. Furnes. 2. Färnäs. 3. Alvadal. 4. Sundsjö sn. 5. Åsnes. 6. Trondheim. – Manker type C skis,
100-1300 A.D.

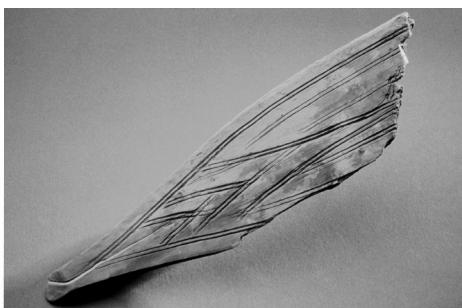

Fig. 138. Ornerad skidspets, ca 1225-1275 e.Kr.,
framkommen vid utgrävningar i Trondheim.
Foto NTNU-Vitenskapsmuseet, Trondheim. –
Decorated ski tip, c. 1225-1275 A.D., Trondheim.

Kaarhte: Inger Zachrisson.
Vuesehte gogkoe båeries treavkah
gaavneme Åarjel-Skandinavijesne.
Jaepien 100 raejeste 1300 raajan Kr.-n
mænngan. (Zachrisson 1997: 216)

Jaepien 2014 aktem treavkam
Ärnäseste, Älvdalesne maam C¹⁴-
vuekien mietie nænnoestamme
gaskoeh jaepieh 93 - 338 Kr.-n
åvtelen. (Wehlin 2014)

Guvvie: NTNU Vitenskapsmuseet.
Treavkannjuenie maam saemien
maalline tjaalehtjadteme. Tråantesne,
Åarjel-Trøndelagesne gaavneme.
Medtie jaepien 1250 Kr.-n mænngan.
(Zachrisson 1997: 216)

Tjaaleme gaaltijh

Saemieh eah leah åvtesne maam gænnah jÿtsh bijre tjaaleme gærjine. Mohte gievride gujht guvvieh dorjeme mah vuesiehtieh guktie lin jielieminie jih guktie dej jaahkoe veartenen bijre. Dej baaletji saemieh jÿtsh jupmielidie sjieledin jih dej gaskemsh näejtieh mah gievriem nuhtjin. Gievrien viehkine åadtjoejin daejredh guktie vijremi jih bivteme, gööleme jih båatsoe, näaken jih buerien bijre.

Gievrien lin aaj tjaalegh jih muvhtene gievresne vååjnoeh dovne treavkah jih vinhhtse mejtie leah toelhkestamme goh näejtien viehkieh dan mubpien aajmose vuelkedh. Dan bijre tjåådtje gærjesne Historia Norvegiae jaepien 1190 Kr.-n mænngan.

Díhte gie voestes aejkien saemiej bijre tjeeli lij Tacitus jaepien 98 Kr. mænngan. Jih jienebh tjaaleme gaaltijh 500-låhkoen raejeste aaj mah soptsestieh saemiej bijre, mejtie dellie gahtjoejin «fenni», «finnoi», «finnas» jih «skridfinner», dah almetjh mah tjoekjin.

Gallesh mah saemiej jih dej tjoekmen bijre tjaaleme. Norrööne sagalitteratuvesne maehtebe aaj lohkedh dan bijre. Olaus Magnus jÿnjem jih eensilaakan tjaaleme alteze gærjine Historia de Gentibus Septentrionalibus (Historia om de nordiska folken) jaepien 1555.

*Guvvie: Saemiek mah vijremisnie tjuejkieh. Olaus Magnus, jaepien 1555.
Gaaltje: <http://www.ub.uit.no/northernlights/eng/omagnus05.htm>*

Dej dovletje tjaaleme gaaltiji mietie saemieh lin åehpie goh joekoen væjkeles tjoejkijh. Vååjnoe goh saemieh mah dah voestes tjoejkijh, jih jeatjebh lin saemijste liereme.

Guvvie: *Tjoejkije saemieh, meitie Joachim Frich (r. 1810 - s. 1858)*
lea guvviedamme Johannes Flintoe'n guvveste.
Dam guvviem gååhtjeme «Nomade Finner» Trondhjems Stift:este.
Gaaltije/ aajhtere: Norsk Folkemuseum.

Treavkah/ letnieh

Saemieh dej jiitsh treavkah/ letnieh* moerijste darjoejin, såekeste jallh gejhkie bietseste, naan aejkien aaj goeseste jallh suvhpeste. Moerijste veeltil, mah gejhkie laantesne sjidteme, dejstie nænnoes treavkajollehke. Sjidtije asken dam iebnem vaeltedh juktie treavkah gelkieh nuekies sojehtje sjidtedh.

Treavka-iebnem vierin, gajhkesjin jih rahkestin. Gellien aejkien treavkaj raedtieh giesehtin jih tjaalegh tjeelin juktie edtjin tjååbpehke vååjn nedh. Goh treavkide dorjeme dellie dejtie badtjadın jih näärvin. Minngemes raejkiem naaperdin jih tjoehpin raejkien bijre gogkoe beassam/ joksem tsaekedh.

Treavkah darjoejin ov messie dajvide jih daelhkide, muvhtene guhkies treavkah jih muvhtene gabreles treavkah mah åeniehkåbpoeh. Byjjemoere lij joekoen hijven treavka-iebne. Byjjemoere díeves derveste, dan åvteste treavkah byjteste nynnehke jih juhtele. Nænnoes treavkah daerpies gjyrege tjarven jih gåessie garre daelhkie. Muvhtene aaj tjoerin bievli mietie

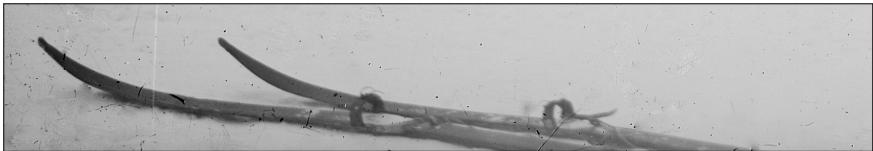

Guvvie: Bietsieh

fealadidh. Gabreles treavkah daerpies daelvege gåessie jijnje lopme. Utin aaj aktem såekietreavkam jih aktem byjjetreavkam tjænghkesne. Byjjem iktegisth garrah juelkesne jih såekehkem åelkies juelkesne.

Åvtesne aaj provhkin dovne guhkiestreavkam jih åenehkstreavkam tjænghkesne. Guhkies garrahtreavka mij byjjeste, dam gåhtjoejin goevtine, jih åenehks åelkiestreavkam, mij aaj byjjeste, gåhtjoejin bietsiehkinie. Ånehks åelkiestreavkan nualan aaj gaamesh gåraroejin juktie treavka ij edtjh njahpehtidh jih ij gænnah klomhpehtidh jallh jiengedidh. Dagkeres treavka såekeste juktie giehpebe jih dam smååhkehkinie jallh skoehtehkinie gåhtjoejin. Goh tjoejkin daagkeri treavkajgujmie, dellie åelkies juelkien ånehkstreavkine tjiektjestallin jih garrah juelkien guhkiestreavkine lopmegieregisnie juhtin.

Treavkaj mej leah gaamesh nuelesne lin hijven vijremisnie juktie meehtin dej gujmie sjeavodslaakan njaakedh, seamma aaj goh snöölhkem tjoejkehtehtin.

Guvvie: Båatsoesaemieh mah åådtjedeminie Rørosen dajvesne.

Treavkah/letnieh* åvtene.

Gaaltije: lv. Olsen, Rørosmuseet.

Åarjelsaemien baakoe «treavka» lea löönemebaakoe daaroen baakoste «truge» (Bergsland 1942). Åarjelsmaaregисnie aaj lahtestamme «letnie». Noerhtesaemien baakoe lea «sabet» jih julevsäemien «sabek».

Åarjelsaemiengielesne gellie lahtesh ovmessie treavkide:

aajnegåålese - langski av bjørk
bietsehke - høyreski av furu (byjje)
byjjetreavka - ski av tenal
gabreles treavkah - brede ski som ikke synker ned i løs snø
gavhtoetetreavka - ski som går opp ved begge ender, uten spenn
goevte - ski av tenal til venstre fot (er lengre)
guenhtehke - høyreski
laabje, laabjetreavka - kort og bred ski med skinntrekk av bellinger
laabjeletnie* - bred ski
letnie, letniah* - ski (entall og flertall -h)
najveres, pred. najvere - som har opphøyd spiss, svært høy spiss
preanghkoeh treavkah, preanghkoeh goevte - ski som går opp ved begge ender
skoehtehke - ski med reinbellinger under (eller på kanten)
skæjroe, skæjra, skijre - (vanlig) ski
småähkehtasse, småähkehke - ånder (høyre kortski) betrukket med leggskinn av rein,
elg eller sel, brukt når det var nysnø og kaldt
snjalle-, snjolletreavka - ski uten spenn
sojjehtje - bøyelig, myk (f. eks. om ski)
spatnjehkh - båtformete vannski (brukt i gamle dager)
ströhpe*, strehpe* = skoehtehke - ski med reinbellinger under
sækietreavka, säkehke - bjørkeski
treavka, treavkah - ski (entall og flertall -h)
treavkese, treavka-übne, treavkajollehke* - skiemne

*Suptøsth jüktie dihtə b-ötejäjja jühtien nuortøld'e,
dillie dān gāmdə treæwgah ütniejäjja.
Nimtie dām nimm-əm fihkøjäjja: labjə.*

(Bergsland 1943, 1992)

Jih ov messie lahtesh treavkaj biehkide:

- bearka** - isteg på ski (partiet under skien der den er tykkest under foten)
- bearkaraejkie** - hull under isteget for tverremmen (aanjardahke)
- joksegh, joksh** - skibinding (hele bindingen)
- læstoe, læsta*** - skarerand på ski
- olle, olleme, ollestahke** - rand under ski
- ollies, ollijs, pred. ollije** - som har bred rand (om ski)
- sniehtsie, sniehtsbielkie** - baksnitt på ski; spord på fisk
- soeme** - høvlet dobbelstrand under ski; redskap til å dra streker langs kanten av ski, komse, mv.
- såjjoe, sajja** - skibrett, bøy på ski
- treavkannjuenie** - skitupp
- treavkan raedtih, abpere*** - kantene av skien, skikant

Badtjah

Treavkide badtjadin dervine juktie dåaresth dållem baahkedamme. Badtjam darjoejin derveste jih båerveste, maam dervieplaatengenie gåhtjoejin.

Guvvie: Goesengaessie

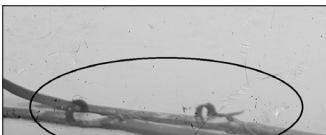
Vaellie maam goesengaesseste doeltehtin jih bovtsen båervine pleentin, joekoen hijven treavkabadtja. Jih liepsebuejtine aaj badtjadin juktie treavkah edtjin geehpeslaakan juhtedh.

- badtja, bådtja** - skismurning (også sko- og skinnsmurning; salve)
- badtjadidh, bådtjadidh** - smøre ski (også sko, skinn); salve)
- darvesjidh** - tjærebre; tilkline med tjære
- dervie** - tjære
- dervieplantege*** - tjæreblanding (tjære og talg til skismøring)
- liepsebuejtie** - netjefett, isterhinne
- vaalledh IV** - smøre (ski), tjærebre (ski, båt)
- vaellie** - salve; skismøring kokt av kvae og reinfett

Joksegh

Åarjelsaemien jokseginie lin njueniebyössegh mej tjirrh juelkieh tseekin jih juelkiennååresh båetskijet bijre mah lin tjimkesligke gårreldahkesne. Nimhtie lin treavkah reaktoe juelkine dabran goh lin tjoejkeminie.

Joksegh darjoejin jassijes hovreste jih skåerreste. Dovletji aejkiejj aaj byössegistie jih aanjasoeneste.

Guvvieh: Joksegh.

Åasetjh Iv. Olsen'en guvvijste vaalteme.

Gaaltije: Iv. Olsen, Rørosmuseet.

Noerhtesaemien dajvesne ajve njueniebyössegh mah daelie åehpie. Nimhtie dej noerhtesaemiej novtehki dan guhkies njuenieh.

Åarjelsaemien dajvesne naemhtie lahtestamme dej ovmessie joksegi biehkieh:

aanja, aanjasoene, aanjardahke - hver av de to små remmer som forbinder skibindingens tåstropp med bakbindingen; sene på framsiden av reinens bein
båvvaldahke, båvveldh, bavvaldahke, dåara - tverrem i skibinding, hver av de to små dobbelttremmer som forbinder tåstroppen med bakremmen; dobbelttremmen som går igjennom skien og forbinder de to andre remmene med hverandre
beassa*, jokse - tåstropp på skibinding
beassaraejkie, byösshraejkie - hull for tåstropp gjennom skien
njueniebyössege, -byössh, byössege, byössh, byösse, - vidjeband; tåstropp
juelkiennåårese, näårese, jovveith, jovvehtahke - bakremmen av skibinding
joksegh, joksh - skibinding (hele bindingen)
joksedidh, jokseridh* - spenne på (ski) fort
joksedistedh, joksedestedh* I - spenne på (ski) fort
treavkah/ treavkide joksedidh - ta på seg ski/ skiene
treavkide noeledh - ta av seg skiene
treavkah/ treavkide tsaeckedh - ta på seg (ski, mm.; putte, stikke inn mm.)

Klaahka

Åvtesne provhkin ajve aktem klaahkam. Klaahkam darjoejin såekeste. Klaahkan bijjiegtjesne goh ohtje gåajvoe, vuj saejhtie man bijre buvmie tjåerveste. Dej beeli nyjsenæjjaj lij gåajvoeklaahka jih gaarmanæjjaj jis saejhtieklaahka. Jienebh klaahkah lin prierie-, skaavvoe- jallh barraklaahka.

Bovtsi luvnie hijven gåajvoeklaahkine lopmem gåajvodh burhviem jaksedh, vaaksjodh guktie gåatome. Jih hijven aaj gåajvojne tjaetsiem jovkedh gjirge.

Goh klaahkine åelkien nelnie tjoejkin dellie jeehtin «klaahkaåelkien tjoejkedh». Nimhtie såamesh tjoejkin goh lij geehpes daelhkie. Spaajhte vöölkin nimhtie aaj.

Klaahkan vueliegietjesne skaavvoe guktie stejkiedåbpoe klaahkestidh. Dejnie aaj provhkin stuvredh gåessie sveehkestin jih heerredh juktie gierestin.

Naan aejkien provhkin klaahkam gusnie skaavvoen bijre viere, klaahkanviere tjåerveste, juktie ij edtjh klaahka lopmen tjirrh daapedh.

*Illustrasjovneguvvie:
Klaahkanviere.*

Fjällmuseumisnie Bjenjedaelesne
daagkeres barraklaahka vierine.

*Guvvie: Gåajvoeklaahka.
Noerhte-Trøndelageste.
Gaaltje/ aajhtere: Norsk Folkemuseum.*

Såemies dajvine göökte klaahkah utnin goh daan beajjetje tjoejkeme-klaahkah. Åvtesne såamesh aaj klaahkan bieelen tjoejkin.

Guvvie: Tjoejkehtæjja gåajvoeklaahkine.

*Åasetjem lv. Olsen'en guvveste vaalteme.
Gaaltije: lv. Olsen, Rørosmuseet.*

barra, barraklaahka - slire til piggen i øvre enden av skistav, piggstav med hornsliре
buvmie* - hornsliре, hylster til å ha over saejhtie (spydet) i øvre enden av skistaven
daapedh* IV - synke ned (i dyp snø, eller i myr)
gåajvoe, gåajva - skuffel øverst på skistav; sno-skuffel; trespade
gåajvoeklaahka, gåajvaklaahka - skistav med skuffel
heerredh VI - bremse (med staven, på ski eller i pulk); ri på skistaven
klaahka - stav, skistav
klaahkan-nahtegen veeledidh - lene seg på skistaven
klaahkaälkien tjoejkedh* - gå på ski med staven på skulderen
klaahkestidh, klåähkestidh, klåähkestalledh IV, **klaahkesjidh*** - bruke skistaven
prierie, priedie* - skuffe i enden av skistav*; bog-, skulderblad, bred del av reinhorn
prierieklaahka, priedieklaahka* - skistav med skuffe i øvre enden (av reinhorn)
saejhtieklaahka - spyd stav, skistav med pigg i den øvre enden (til bruk mot ulven)
saejhtieklaahkan bærra - holk (av messing el. reinhorn), der spydet går inn i staven
skaavvoe, skaavva - pigg på skistav
skaavvoeklaahka, skaavvaklaahka - skistav med pigg
skerriehtidh - skurre (med skistaven mot skaren)
slieveh, slievege; slievedh, slievedahke - rein- eller elghornhylster om spydenden
sveehkestidh - ta av, vike til side som snarest
viere, klaahkanviere - ring, trinse; skistavtrinse

Guvvie: Tjoejkije aktene klaahkine Trøndelagen
båeries kaarhtesne medtie jaepien 1750.

Gaaltije: Kartverket.

<http://www.kartverket.no/Kart/Historiske-kart/>

Tjoejkedh

Gaajhkh saemien gielh jih smaaregh dam seamma verbem utnieh «tjoejkedh». Gieledotkijh vienhtieh dihete baakoe gaskoeh 6000 – 8000 jaepieh.

Saemiengielsne aaj gellie verbh mejtie seerkeme dehtie maadthverbeste «tjoejkedh»:

Tjoejkedh
Tjoejkijidh
Tjoekestidh
Tjoekecidh
Tjoekehtidh
Tjoekelidh
Tjoekehalledh
Tjoekehetedh

Dihete gie tjuajka lea: **tjoejkije** jallh **letnienjuelkie**

Dihete gie bovtsem tjoekehte lea: **tjoekehetaejja**

tjoejkedh IV - gå på ski

tjoekedidh - holde på å gå på ski

tjoekehtæjja - en som renner på ski etter rein

tjoekehalledh IV - holde på å gå på ski etter

tjoekehetedh I - renne opp; *snöölkem tjoekehtetedh* - renne opp ulven

tjoekehtidh - gå på ski etter; få til å gå på ski; *bovtsem tjoeketidh* - gå på ski etter rein

tjoekelidh - sette av gårde på ski

tjoekestidh - skynde seg å renne; ta en liten skitur

tjoejkije, letnienjuelkie - skiløper

tjoekjidh - legge i vei på ski

Tjoejkedh lij saemiej vuekie fealadidh jih daerpies goh daelvege vijrin, bivtin jih göolin, goh galkin bovtsem tjoejkehtidh jallh snöölhkem tjoejkehtehtedh.

Guvvie: Tjoejkehtæjjah krievvine Rørøsen sjeltien lihke.

Vuartasjæjjah aaj vååjnoeh duekesne.

Gaaltje: Iv. Olsen, Rørosmuseet.

boedtsedh, boedtjedh* IV - renne fort på ski; m. fl. betydninger

govkedidh - renne på ski

klaahkaälkien tjoejkedh* - gå på ski med staven på skulderen

klaahkan bieelen (bielehth)/ **bieelen klaahkam tjoejkedh*** - gå på ski uten stav

njebpiehtidh - slite seg fram på dårlig føre

njäälvodh II, njöölvedh VI - løpe fort i vei på ski, ta en rask skitur

njäälvoestidh, njöölvestidh - ta en rask skitur

slahkode, slähkede - på skrå oppover eller nedover en bakke

slihkedh, slihkestidh - gå bakken på skrå på ski eller til fots

snjulliehtidh - renne på ski uten spenn

vilken: guektien vilken - går, går på ski skritt for skritt (i dårlig føre)

vitnjedidh - gå på skrå (i siksakk) opp en bakke

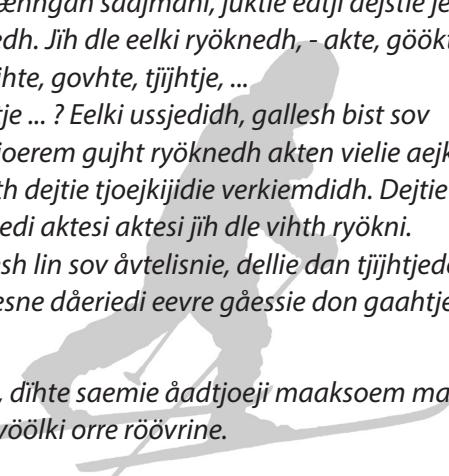
vitnjerdhakem tjoejkedh - gå på ski på skrå opp en bakke

Gaahtjedh

Noere almetjh leah guhkiem lustestalleme gaahtjeme. Åvtesne vihkele maana- jih noerebaeleste joe veaksehke jih gyvjehke sjidtedh vijremasse båatsose. Lusten diehre sijhtin vuartasjidh guhte dihthe væjkalommes, spaajhemes jih saavrehkommes tjoekjije. Nimhtie saemieh dovletji aejkijste sinsitsnine gaahtjeme. Mænngan dovne laedtiegjumie gaahtjin goh nöörin meatan.

Soptsese

Daate saetnies soptsese akten saemienkaarren bijre mij vöölki edtji stoere daaroen tjoekmegaahtjemisnie meatan:

Ikth lij akten åarjelsaemien kaarre gie vöölki tjoekkeme-gaahtjemassee. Bööti dahkoe gusnie dihthe gaahtjeme dellie åadtjoeji daejredh magkerh maaksoeh dejtie spaajhemes tjoekkijidie. Jaa, dle tjoekjiji dle laathraejkiem dej jeatjebi gaahtjiji gujmie. Aalkoevistie dan spaajhete tjoekji guktie barre åajsoeji, mænngan såajmani, juktie edtji dejstie jeatjabijstie jaksehtalledh. Jih dle eelki ryöknedh, - akte, göökte, golme, njieljie, vijhte, govhte, tjjijhtje, ...

- Govhte ..., tjjijhtje ... ? Eelki ussjedidh, gallesh bistsov åvtelisnie? - Ae, tjoerem gujht ryöknedh akten vielie aejkien. Dellie skådta vihth dejtie tjoekkijidie verkiemdidh. Dejtie geatskani jih evtiedi aktesi aktesi jih dle vihth ryökni. Goh deejri tjjijhtjesh lin sov åvtelisnie, dellie dan tjjijhtjeden tjoekkijen mìnngesne dåeriedi eevre gåessie don gaahtjemen orrijæmman.

Nimhtie dle sjidti, dihthe saemie åadtjoeji maaksoem maam sijhti jih gåatide vöölki orre röövrine.

Dihthe gaahtjeme lij Vasaloppet, Sveerjesne jih dan kaarren nomme Torkel Persson akten jaepien 1900-låhkoen aalkovisnie (Olle Andersson, Samefolket, Birkely 1994).

gaahjtjedh

Gåabpa monneste saavrehkåbpoe?

Gåabpa monneste spaajhtebe?

Gåabpa monneste væjkalåbpoe?

Guhte mijjeste saavrehkommes?

Guhte mijjeste spaajhtemes?

Guhte mijjeste væjkalommes?

MMF

Jijnjh saemieh mah lin stuerebe daaroen tjoejkemegahtjemi mìnngesne 1800-låhkoen minngiegietjeste jih 1900-låhkoen aalkovistie. Saemieh aaj hijven viehkine goh tjoejken dàeriedin dah voestes stoere polarekspedisjovnh 1800-låhkoen minngiegietjien.

Göökte saemieh Finnmarhkest, Ole N. Ravna jih Samuel J. Balto, Fritjof Nansen' em dàeriedigan goh beagcoes ekspedisjovnem öörni Kruanalaantese (Kalaallit Nunaat) jaepien 1888. Nansen daarpesji vissjeles tjoejkijh meatan.

Vijhte jaepieh dan åvtelen göökte saemieh Sveerjen raedteste gieh Adolf Erik Nordenskiöld' en ekspedisjovnen mìnngesne jaepien 1883. Dah guaktah Pavva-Lässe Tuorda jih Anders Rassa.

Fritjof Nansen tjeeli saemieh mah dah voestes tjoejkijh goh Nöörjen tjoejke-mehistovrijen bijre saarnoeji alteze gærjesne «Paa ski over Grønland». (Birkely 1994)

gaahjtjedh IV - kappes; skynde seg

gaahjtjeme - konkurranse

jaksehtalledh IV - bli innhentet, nådd igjen

s  ajmanidh - sakne på farten, gå, bevege seg langsommere

verkiemdidh* - være snarere enn

   tiedidh, evtiedidh, evtiemdidh* - bringe/drive lenger fram; komme foran*

   jsehtalledh IV - måtte gi seg, gi opp; bli overvunnet

Daan baelien

Daan biejjen almetjh jijnjem tjuejkieh barre lusten gaavhtan. Jijnjesh mah dellie vaeriem tjuejkieh jallh sjiere laategem. Miehties vaerine tsieglesjamme laategh gogkoe hijven minnedh tjoekedh.

Såamasidie tjoekeme lea stoere iedtje. Muvhth jijnjem saevrieh jih gaehtjeh sjiere laategi jallh rihriej mietie mah maskijnigujmie dorjesovveme. Tjoevkesh aaj dej bealese tseegkesovveme guktie hijven galka vuejnedh jemhkielisnie juktie laathraejkien tjuajka iehkeden.

Daan aejkien tjoekeme lea stoere saavrese. Jijnjh unnebh jih stuerebh gaahtjemh abpe daelviem. Jih veartenen noerhtedajvine fierhten jaepien stoere tjoekemegahtjemh rijkki gaskem goh VM:e jih OL:e. Jih dihte guhte vitnie gullievæhtam åådtje, stoere maaksoem jih earoem.

Guvvie: NM:e Rørosesne tsïengelen 2015. Nyjsenæjjaj tjoekeme-gaahtjemisnie, 10 km.

Råantjoej mënngesne dalkedh lea båeries saemien fealadimmie- jih lustestallemevuekie.

Guvvie: Råantjoen mënngesne dalkeminie.

Åvtesne saemieh jijnjh aejkien gaahpjin sinsitnine jih lustestallin.

Noerhte-Saepmesne daan aejkien stuerebh dalkemegaahjtjemh öörnieh fierhten daelvien.

dalkedh IV - snørekjøre på ski med rein

dalkemegaahjtjeme - konkurranse i snørekjøring med rein

laatege - skiløype

rihrie - preparert skiløype (oppriinnelig; vinterflyttevei, spor etter pulker)

saavredh IV - tren

saavrese - idrett

tjoejkemegaahjtjeme - skikonkurranse

tsieglesjamme laategh - oppmerkede skiløyper

öörnedh IV - arrangere; ordne

Treavkah klaahkah

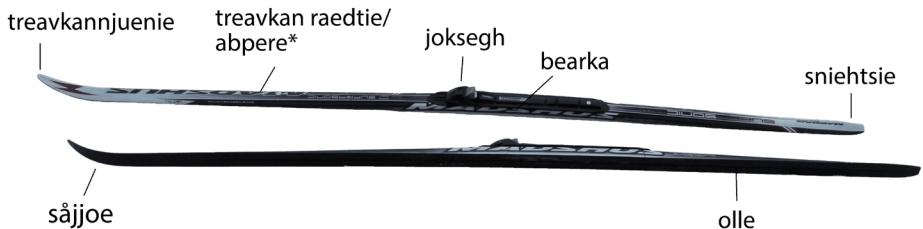
Klaahkah

Tjoejkemegaamegh

Treavkah/ letnies*

Ovmessie tjoejkemevuekieh daan biejjen, goh treavkajgumie njálhtjodh jallh praaredeavah gíerestalledh. Jih ovmessie treavkah dej sjiere vuekide. Gåávnese aaj akte treavka goh fealloe man nelnie gåabpaginie juelkine tjáadtjoen gåessie gíerestalla, dam gåhtjoeh lopmefeoallojne.

Daan biejjen darjoh treavkah klaashfijberijstie stoere fabrigkine. Daan beajjetje treavkah sagke åeniehkåbpoeh, giedtsebh jih giehppebh goh dovletje. Dejtie leah dorjeme guktie varki galika beelldedh tjoejkedh daaletje laategi mietie. Eah leah dagkerh treavkah nuhtege vaeresne jallh skåajesne jis dejgumie tjírrh vualka lopmen sjíse.

Jih daan biejjen utnebe göökte tjoejkemeklaahkah. Bijjiegietjesne nírre maam steerie. Dan lea látjkoe man tjírrh gíetem voestegh tsaaka. Klaahkan vueliegietjesne ohtje skaavvoe jih viere dan bijjielisnie juktie klaahkah edtjeh lopmegjeregisnie gabrodh gåessie klååhkestalla. Jih treavkide joksedede tjoejkemegaamegi njuenide. Nimhtie hijven juelkine dabran.

bearka - isteg på ski (partiet under skien der den er tykkest under foten)

daapedh IV - synke ned (i dyp snø, eller i myr)

gabrodh II - holde seg oppe (f. eks. på snøen); flyte opp; stige

gíerestidh; gíerestalledh IV - renne utfor på ski (også kjelke) én gang; flere ganger

joksedidh, jokseridh* - spenne på (ski)

joksegh, joksh - skibinding

klaahka, tjoejkemeklaahka - stav, skistav

klaahkan bijjiegietjie/ vueliegietjie - øvre/ nedre enden av skistaven

klaahkannírre - skistavhåndtak

klaahkannírenn latjkoe/ latjka - stropp (løkke) på skistavhåndtak

klaahkanviere, viere - skistavtrinse; trinse, ring

lopmeffalo - snøbrett, snowboard

lopmegjerege, -giereh - snøoverflate

læstoe, læsta* - skarerand på ski

njálhtjodh, njalhtjodh II - hoppe (flere ganger)

olle, olleme, ollestahke - rand under ski

praarenjoeje - bratt skråning, unnabakke

sniehtsie, snehtsbielkie - baksnitt på ski; spord på fisk

säjjoe, sajja - skibrett, bøy på ski

tjoejkemevuekieh - skidisipliner

treavka, letnie* - ski

treavkah/ treavkide joksedidh - ta på seg ski/ skiene

treavkah/ treavkide tsakedh I - ta på seg (ski, mm.; putte, stikke inn mm.)

treavkan raedtieh, abpere* - kantene av skien, skikant

treavkannjuenie - skitupp

treavkide noeledh - ta av seg skiene

Treavkah badtjadidh

Daan biejjien jijnjh ovmessie treavkabadtjah gååvnesieh juktie edtjieg treavkah geehpeslaakan juhtedh ovmessie daelhkine.

Gåessie treavkah badtjadidh tjuara vihtesjidh magkeres daelhkie. Jih ovmessie badtjah jis lea tjåetskeme jallh liemkede, jis gejhkie jallh lovve lopme jallh jiengedasse.

Man tjåetskeme?
Magkeres daelhkie lea?

Jis njahpedihkie dellie daarpesje treavkide badtjadidh juktie tsåeptsele sjidtieh jih eah edtjh njahpehtidh. Dellie tsåeptsiebadtjine. Jis treavkah njåamkoeh jallh eah dan varki juhtieh jallh jis klomhpedh, dellie juhteles- badtjine.

Ovmessie badtjah

Badtjedeminie

Voestegh treavkah badtjadidh juktie edtjieh hijven juhtedh jih eah edtjh njahpedidh.

Joksedeminie

Mænngan joksedidh, gjieh tsaekedh klaahkannirri lätjkoej tjirrh jih dle laathraejkiem tjoekijidh.

Treavkah badtjadidh

- Daelhkrem vuartasjidh
- Sjuehteles badtjam ohtsedidh
- Dejnie badtjadidh
- Treavkah joksedidh
- Dellie tjoekijidh
- Boelhkrem tjoekididh
- Hijven badth jáhta
- Luste lea tjoekrestidh
- Juhteles treavkajgujmie

MMF

badtja, bådtja - skismurning (også sko- og skinnsmurning; salve)

badtjadidh, bådtjadidh - smøre ski (også sko, skinn); salve

badtjaldahkesne, bådtjaldahkesne - (er) smurt

daelhkie - føre; vær (nordl.)

geehpes, pred. gyöhpéhke - lett

geehpes daelhkie - lett føre

govtegidh - miste spenn (om ski); *treavkah leah govtegamme* - skiene har mistet spennet

jiengedidh - ise om ski; danne seg is på beite

juhtedh I - gli; bevege seg; flytte, nomadisere

juhteles, pred. juhtele - som glir godt; som går, løper lett

juhtelesbadtja - glider

klomhpehthidh - klabbe (om snø)

laatege - skispor

laathraejkiem - langs eller etter skisporet

lovehke - som har passende fjering (om ski, kjelke)

löövles/leevels, pred. lyövlehke - tung, tungt

löövles/leevels daelhkie - tungt føre

njahpedihks - bakglatt (om ski)

njahpehidh, snjahpehidh - være for glatte, glippe (om ski)

njieredh I - klistre, klebe til; smøre, gjøre klebrig

njieremebadtja - klister

njäämkodh II - kline, klistre seg til; klabbe om ski

spæntjoh, pred. spaentjoe - som går til siden (om ski)

tjihke, treavkan tjihke - snøklump som danner seg under ski

tjihkere - snøklump som danner seg under hælen når man går på ski

tsäeptsseles, pred. tsäeptsele/ tjäeptjels, pred. tjäeptjele - godt feste

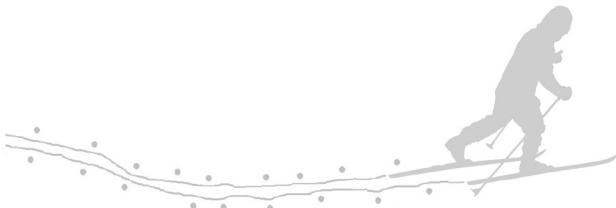
tsäeptsie - fotfeste

tjäaptsodh II - holde seg på plass (ikke glippe eller falle av)

vaalledh IV - smøre (ski); tjærebre (ski, båt)

vaellie - skismurning; salve

våådtjeldahke; treavka lea våådtjeldahkesne - isbelegg; skien er iset

Tjoejkestidh

Bæjjese dam deavam slíkreste

Våålese dam njoejem giereste

Gåessie praardeavam riekte bæjjese tjuajka dellie tjuara treavkajgujmie ånnetji dâaresth sælloehtidh.

Jis kråavvode giereste dellie varkebe jáhta. Jis man varki jáhta tjuara treavkajgujmie heerredh, daaroen «ploge».

Giereste
Gahtja
Tjuedtjele

Gåessie praare njoejem giereste tjuara geehtedidh olles gahtjh. Jis gahtja dellie dallegħ viħth tjuedtjielidh.

Tjuajka

Klaahkest, klåähkestalla

Tjiekjeste, tjiekjestalla

varki vualka tjoejken

Gåessie riekte åvtese tjuajka laategen mietie, jiehtieh daaroengielesne «klassisk». Jeatjah vuekie lea juelkiegjumie vitnjedh tjiekjestedd. Nimhtie sagke varkebe tjuajka, jih disse jiehtieh «skøyting». Destie maahta löönemebaakoem jallh verbem darjodh «skeejtedh». Gåessie nimhtie tjoekjedh dellie gamte nænnoes rihrieh daerpies meitie skovterinej jallh jeatjah stuerebe maskijnine dorjeme.

deava; deavabaahkoe; baahkoe - bakke, haug; bakken; bakkeside; fjellside

gahtjedh IV - falle, ramle

giérerstidh; giérerstalledh IV - renne utfor på ski (også kjelke) én gang; flere ganger

klaahkestidh; klaahkestalledh IV - bruke skistaven; «stake» med skistavene (flere ganger)

njoeye; praarenjoeje - unnabakke (sett fra toppen); bratt skrånning, unnabakke

praaredeava, praarehke - brattbakke, bratt bakke

rihrie - preparert skiløype (oppriinnelig betydning; vinterflyttevei, spor etter pulker)

skeejtedh VI - «skøyte» med skiene (låneord fra engelsk, norsk/ svensk)

slihkedh, slihkestidh - gå bakken på skrå på ski eller til fots

tjiekjestedh; tjiekjestalledh IV - sparke én gang; «skøyte» med skiene (sparke flere ganger)

tjuedtjelidh - stå opp, reise seg, stige opp

vitnjedidh - gå på skrå (i sikkssakk) opp en bakke

vitnjerdahkem tjoekjedh - gå på ski på skrå opp en bakke

Lopmh jih daelhkieh

Gaajhkh dejstie saemien gielijste díhte baakoe «lopme» ajve åarjelsaemien-gielesne gååvnese, seamma goh såevmien jiehtieh «lumi». Gieledotkjh vienhtieh díhte baakoe medtie 6500 jaepien båeries (Magga & Mattsson Magga 2013). Jeatjah lahtese aaj åarjelsaemien «moehtege», «moehth», seamma goh julevsäemien- jih noerhtesaemien «muohta».

Saemiengielesne jijnjh baakoe ov messie lopmide:

fåskoes	lopme	saevrje	traapke
moehtege	saevlie	sieble	spieltie
fleavmoe	saenjehtje	slaptjedh	gebrie
heblie	tsievie	sikhie	skaevie
tjaste	mavhle	slohte	skåerie
såevlie	voere	tjuekie	tjarve

Jienebh baakoeh gååvnesieh åarjelsaemien baakoegærjine.

Asken býre:

Gåessie ohtje gievlie asken býre dellie elnje sjædta.
Jis vuelnje ríhpes gievlie, dellie jýnje lopme båata.

(Kristoffer Sjulssons minnen, 1800-låhkoste)

Tjuatseldh

Tjuatsije

Tjuatsa

Stoere tjelmien tjuatsa

Guhkiem tjuatsa

Jýnjem tjuatsa

Ligkede

MMF

Daajroeh maahtoeh lopmen bijre vihkele orreme joe dovletjistie. Dan åvteste saemiej dan jijnjh baakoeh guktie lopmem, daelhkiem jih gåatomem bïhkedish. Nimhtie lij aelhkebe guarkadidh. Aktene baakojne meehtin tjielkestidh guktie lopme gåessie bijvelde jih tjäetskede, gåessie tjuatseme jih gåaltoelamme. Guktie lopme gåessie leamoen lovverme jih mænngan gelmielamme jallh biegkeste gajhkeme. Aelhokieslaakan sinsætnan saarnoejin man lyövlehke jih giengele, man tjoytehke jih guktie lopme guadta. Man garre lopmegierege, gaskegiertieh jih betnie. Lopme abpe daelviem værhtoeminie, tjaktjedaelvien raejeste gjyredaelvien raajan. Nimhtie saemien jijnjh lahtesh ovmessie lopmide jih daelhkide.

Daelhkieh

jähtedh-daelhkie
dealhveres daelhkie
spæjngedh-daelhkie
sieberlehth-daelhkie
klomhpehth-daelhkie
sikhkies-daelhkie

Ovmessie daelhkieh

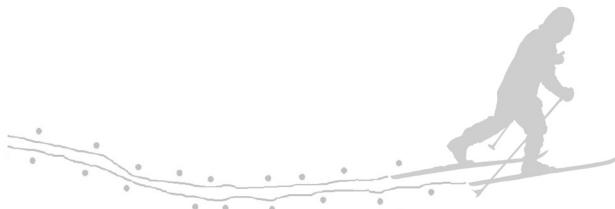
Lopmedahke

bosseldahke
habpehtahke
feelpehtahke
jähtadahke
slaptjedahke
klomhpehtahke
mavhledahke
njamhkedahke
spæjngadahke
tråapkadahke
voeredahke

Münneah tjoejkedh

Gijreaereden
Tjarven
Geehpes daelhkic
Spaajhte jähta
Bååstede
Dellie tjarve slohteme
Dan öövre löövles daelhkic lea
Jöödtedh man soejmi jähta dellie dle

MMF

Gýrrege tjarve

Aeredstjarve

Biejjie jæjhta

Aeriedistie juhtele jih gyöhpehke

Biejjie guaka

Lavneste

Aalka slaptjedh, slohtíjahtjedh

Biejjie doekoe

Slaptjedahkee

Dan sleptjéie jih lyövlehke dle

Goekedahke tjarke lea

Ij tjarve vielie guedtich

Öövre slohte jih geerwe dle

Iehkeden vuestie luajhtede

Tjåetskede jih skåâve

Iehkede doekoe tjarva vihth

Iehkredstjarve

MMF

Magkerh daelhkieh?

Gåessie vaeresne jallh skåajjesne tjoekedh gusnie eah leah laategh dellie guhkies jih gabreles treavkah daerpies jis lopme galka guedtedh. Gåessie jijnje orre lopme båateme, dellie **habpehtahke** jih lyövlehke tjoekedh.

Jis tjuatsaldahken mænngan garre biegke jallh gåltoe mij lopmem tjåanghkan bosse, dellie lopme tiovtehke sjædta. Dellie **bosseldahke** mij treavkide buerebe guadta jih dellie giehpebe daelhkie.

Gåessie baajkoe jih orre lopme båateme, dellie treavkah sihkieh jih näake-laakan juhtieh, dellie **síhkiesdaelhkie**. Gille biejjeh mænngan sagke buerebe, åemie lopme juhtielåbpoe. Buerebe sjædta gåessie ånnetji bijveldamme.

Gåessie juhteles treavkah jih lopme hijven guadta dellie **jåhtadahke**. Men lyövlehke jis dan bijvele juktie låpsoes jih löövles lopme, dealhveres lopme, dellie **dealhveres daelhkie**.

Jis dan låpsoes lopme mij treavkide klomhpehthdaelhkie. Jis tjuajka gåessie tjuetsieminie dellie eah gænnah dellie dah treavkah man hijven juhtieh. Eah gænnah gåessie dan bijvele jih lopme eevre lovveme, dellie njamma.

Gåessie bijvelen mænngan gelmielamme jih lopmegiереge lea jiengedamme dellie njahpedihkie, dellie **njahpedhdaelhkie**.

Gijredaelvien gåessie **tjarve** dellie garre lopmegiереge jih joekoen gyöhpehke, men jis dan garre jih njalhkes juktie treavkah spæjngahtieh, dellie jiehtieh **spæjngadahke**.

Gåessie orre lopme båata tjarven nille dellie njalkedihkie sjædta, ij tjåaptsoeh-gan. Gåessie tjarve slohtijahtja dellie lyövlehkåbpoe, dellie treavkah aelkieh daapedh lopmen tjirrh, dellie **slaptjedahke**.

Gåessie **tjarve slohteme** jih sååvrehke eevre batnan dellie geerve daelhkie, díhе **saevrie**.

Magkeres lidtjé daelhkíe?

Tjaktjege
Slichtie-elmie
Lopme slechtie
Dellie slüdtje laante
*

Tjaktje doekoe
Tjåeteskede
Leamode tjåeteskede
Minngemes jatneme
*

Tjaktjedaelvien
Tjåetskemisnie
Ohtje lopme båateme
Dellie lopmedahkee
*

Daelvie doekoe
Tjuatsaldahk
Jijnjem lopmem heeveme
Dellie habpehtahkee
*

Aajmoe lea
Lopme-aajmoe
Dealhverem tjuatsa
Dellie dealhveres daelhkíe
*

Gåaltoe lea
Lopme-gåaltoe
Jijnjem lopmem bosseme
Dellie bosseldahkee
*

Gebrie lea
Gabreles treavkah
Juhtelis treavkah
Dellie jáhtadahkee
*

Baaikoe lea
Tjuatseme
Orre gejhkie lopmem
Dellie sihkiesdaelhkíe

Liemkede
Düetjeklopme
Klomhpente
Dellie klomhpentahkee
*

Gijredaelvie
Lopme slüdtje
Sleptjé lea
Dellie lööbles daelhkíe
*

Gelmielamme
Liemkeden mænnungan
Njahpedihks treavkah
Dellie njahpedhdaelhkíe
*

Gijrege
Goekedahken
Tjarve, slohte
Dellie gijredaelhkíe
*

Tjuetsiestamme
Tjarven nille
Treavkah spijngieh
Dellie spøjngadahkee
*

Biejjie doekoe
Slohtijahntja
Iehkiedasse
Tjarve eevre slohteme
*

Lopme sââvre
Saavretje
Saevries lopme
Sââvrehkíe
*

Gijre doekoe
Bijvelisnie
Lopme sjalkoe
Bievlede

Laavenjassh

1. Soptsesh akten aejkien bijre goh datne männih tjoejkih.
2. Tjaelieh ovmessie daaletje vuekiej bijre tjoejkedh, gierestalledh jallh dalkedh.
3. Datne edtjh bovrese orre treavkah, klaahkah jih tjoejkeme-gaamegh åestedh. Magkerh datne sijhth?
4. Datne edtjh tjoejkedh. Soptsesth guktie vearelde jih magkeres daelhkie? Guktie lopme jih mejnie treavkah badtjadidh?
5. Datne provhkh jijnjem tjoejkedh. Soptsesth guktie saavrh jih man jijnjem.
6. Datne aktene tjoejkemegahtjemisnie. Soptsesth guktie gåarede.
7. Datne soptsestæffa (reportöre) aktene stoere tjoejkeme-gahtjemisnie. Magkeres gaahtjeme, jih maam datne jeahtah?
8. Ohtsedh bïevnesh jih tjaelieh tjoejkemehistovrijen bijre. Tjielkesth dam jiehesem «*saemieh mah dah voestes tjoejkijh*».
9. Mah daan baelien naan åehpies saemien tjoejkijh? Tjaelieh gïeh jih mejnie dah.
10. Goltelh Lars-Jonas Johansson'en vueliem nr. 16 «*Nijla*» dennie CD:sne «*Soelege*», jaepeste 2006. Maam juajka?
11. Vielie bïevnesh saemien tjoejkemen bijre: Lohkh Hartvig Birkely'en gærjam (1994): «*I Norge har lapperne først indført skierne*».
12. Vielie bïevnesh lopmen bijre: Lohkh Ole Henrik Magga & Lajla Mattsson Magga'n tjaalegem: «*Sørsamisk snøterminologi: Snømengde, snøkvalitet og skare*».
13. Tjielkesth daah baakoeħ; *tjoejkedh, tjoejkedidh, tjoejke-htalledh, tjoejkehtehtedh, tjoejkehtidh, tjoekelidh, tjoejke-stidh, tjoekijidh, tjoekijke, tjoejkeħejja*.

Lopme- jih daelhkiebaakoeħ

baajkoe, baajka* - sterk kulde
baajkoeħtidh - bli bitende kaldt
balleħts, balleħtassh - snø med små lette snøfnugg
balledidh, ballestidh - snø lite grann
betnie; batnan (ill.) - bunn; til bunnens/ bunnen
bievel - barmark, barflekk; bieveln - (det er) bart
bievedlh IV, bievedidh - bli bart, bli barmark; etterhvert bli bart
bievels - bar, snofra
bijveldidh, bijveldeħtedh I - bli varmere vær, tøvær
bijvele - varmt, mildt vær
bijveles, pred. bijvele - varm (om klær, luft osv.)
birhtseħtidh - være lite snø
bosseldidh, bosseldahke - sammenføket snø som bærer skiene; sted hvor snøen har føket av
bosseħtahke - avblåst sted på fjellet om vinteren
bässodh II - blåse (om vind; menneske mv.)
dælhkie - føre; vær (nordl.)
dealhveres, dealhveres dælhkie - tung (om snø), tungt skiføre
deatjekedh III, deatkijjh* (deatjokdh) II - bli snoesørpe på frossen mark; bli bløt (om snø)
deavere lopme - kram snø som nesten fester seg til skiene
dælhvere lopme - kram snø, fester seg nesten til skiene
dælhverdidh - bli kram om snø
dietjek; dietjek lopme - våt, bløt; bløt snø, klabbeføre
dietjekigħid, deatkjadidh - begynne å tö, bli bløt (om snø)
dietjkehettidh - bli for våt, gå over i regn (om nysnø)
dīmhperelopme - snø som kramer seg
dīmhperididh - kramme seg (om snø)
dimħtedh, diptedh VI - tine (om skare og snø om våren)
fearhkedh III - falle sammen (om svål skare eller is som man går på)
fearhkedidh - falle sammen (om snø, etter hvert som man går)
feelpedh VI - blåse, fyke, drive (ikke så sterkt som gāaltodh)
feelpehtahke, feelpelħth - snorev; sted der det har lagt seg snø
fierhkelidh, fearhkelidh*, fierhkieħtidh - plutselig falle sammen (om snø)
fleavmoe, fleavma - nysnø (tørr og løs)
fleavmoes, fleavmas - løs, nyfalt (snø)
fleavmoeslopme, fleavmaslopme - løs snø, smuldret opp av kulde
flijnedh VI - få hard skare (om fjell)
fåskoħes / fåaskas lopme - nyfallen snø; løs, mye lett snø
fåskoħes, båskoħes, påskoħes, paskas* - nyfallen (om snø); løs, lett snø (mye)
gabrodh, gabdijh* II - holde seg opp (f. eks. på snøen); flyte opp; stige
gabeleş, gabdeleş* - som holder seg oppå
gabeleş treavkah - breie ski som ikke synker ned i løs snø
galme, pred. galmes - kald, frosset
galmedh, galmadahke - barfrost om høsten
gebrie - hardt føre som bærer (snø-, isføre)
gelmedh I - fryse, fryse til (f. eks. om sjø)
gelmieldidh - bli kaldere, plutselig fryse til
gāaltodh II - fyke (om snø)
gāaltoe, gāalta - snøføyk, (langs bakken, uten at det snør)
gāaltoedidh, gāaltadidh - fyke igjen (spor, om snø)
gāaltoelidh - fyke helt igjen (spor, om snø)
gāaltoestidh, gāaltastidh - fyke igjen litt (om skispor/ beitegrop)
gāavrelopme* - svært løs snø
haagre* - hagl
haagrestidh - korne seg (om snø)
habpehtahke, habpelħth, hobpelħtahke* - urørt snø, dyp snø; sammenblåst snø
hablesidh - dale ned smått og fint (om snøfnugg i kaldt vær)

habletjh - små, fine snøfnugg; tynt snølag på marken, *habletjh gahtjedieh* - det snør litt
heblie - snøfnugg; tynt snølag på skare*; støv, noe lett som flyr omkring
heepsedh VI, **heepselidh** - gjøre (snø) myk og lett (tar bort skaren, om vind); fyke over (spor)
heepsehtahke - snø som er føket sammen, uten at det er blitt en hard skavl
heevedh VI; *jijnjem heeveme, voerem heeveme** - kaste ned; det har falt voldsomt med snø
hihpeddh* VI - falle mye snø
hihpeddh, hihpedhlopme* - dysnsø
hihpedidh*; *hihpedlamme* - drive sammen snø; det er drevet sammen en stor fonn
jatnedh IV - dekkes av snø
jatnoeh, pred. jatnan - snødekket
jatneguevttele - snødekket vidde
jienge - is
jiengedahke - frosttid om høsten; hagl- eller regnbyge som det blir isskorpe av
jiengedehtedh I - hagle eller regne så det blir isskorpe
jiengestedth, jiengerestedh* - fryse til is, danne isskorpe
jiengedidh - ise (om ski); danne seg is (på beite)
jiengeds, jiengedasse - isskorpe; haglskur, isblandet regn
juhtedh I - gli; bevege seg; flytte, nomadisere
juhteles, pred. juhtele - som glir godt; som går, løper lett
jähtedh, jähtadahke; jahtedh, jähtadahke - godt skiføre; flyttevei
jähtedhdaelhkie - godt vinterfore
klomhpehth (klomhpedh*), **klomhpehtahke**, **klomhpehthdaelhkie** - klabbeføre
klomhpehtidh - klabbe (om snø)
klæjhpan - (er) dekket av våt snø
klæjhpodh; klæjhpoedidh - bli dekket av våt snø; dekke med fuktighet eller våt snø
laabjehtidh; *stoere tjelmien tjuatsa* - det snør store «kjerringer»; gå å slaske med bløte sko
laavlesidh - sno litt
laevlie - litt snø (på bar bakke)
teamkas* - optint
teamkedh III - tine; bli mildvær
teamkedh, teamkadahke - mildvær, tøvær
leamoe, leama* - tøvær (om vinteren eller høsten)
leamoedidh - slå ont til mildvær
leamos, leamas* - mild, varm (om vær, vind), leamas biegke*, *leamas vearelde**
liemkede, liebkede - mildvær, tøvær (om vinteren)
liemkeds, liebkeds, attr. - mildt, varmt (om vær), *liemkeds vearelde*
liemkiehtidh, liemkiedidh - bli mildere vær
liemkies* - mild, omkring null grader
ligkedh, liegkedh IV - fyke igjen (om skispør, spor etter rein); tilsnøes
ligkedidh, ligkedadtedh IV, **ligkedehtedh** I - snø over
ligkelidh, liegkelidh - fyke over straks, i en fart
lopme - snø (fellesbetegnelse, generell betydning); **lopmetje** - litt snø
lopme-aajmoe, lopme-aajma* - stridt snøvær
lopmedahke - snøføre om høsten
lopmegjerege, -giereh - snøoverflate
lopmegältoe, lopmegälta* - snøføyk
lopmes, lopmijs* attr. - snørik, *lopmes daelvie* - snørik vinter
lopme-slihtie - snøblandet regn, sludd
lopmetjåane - isaktig snø
lovvedhlopme* - våt snø
læjja* - snø på barmark
låpsoes, lapses, lapsas - fuktig; dugget
mavhle - dysnsø, mye nysnø
mavhledh, mavhledahke - dysnsø, mye nysnø så det blir dyprend og tungt føre
mievrededtedh, meavradehtedh IV - bli vått føre; bedre beite; smuldre opp (snø, om kulde)
mievredih IV, **mievredidh** - tine så mye at det ikke klabber under skiene
mievredih, mievredahke - vått føre
mievres/ mievvers, pred. mievre, mievvere - mør
moehchte, moehth - snø, snøflak; snømengde
måasodh II - bli grovkornet (om snø); bli fuktig og myk, holde seg fuktig (om skinn)

njahpedahkesne - (er) dekket med glattis (om sjø)
njahpede* - hålke, glattis, glatt sted
njahpedhdaelhkie - glatt snøføre
njahpedidh, njahpehtidh - gli, skli (på hålke)
njahpedihkie - glattis; isskare
njahpedihks - glatt; bakglatt (om ski)
njahpeds, pred. njahpede* - glatt, slik at en glir
njahpestidh - gli på glatt underlag (f.eks. is); gli med én fot, miste fotfestet
njalhkedh, njalhkedahke - hålkehøre, glatt gangføre
njåamkodh II - kline, klistre seg til; klabbe om ski
njåamkoth-veareld - vær med klabbeføre
njamkedh, njamkadahke, njamkedahke - klabbeføre
radte - barfrost; hardt føre (lite sno), etter tøvær (særlig om høsten), ødelegger beitet
saanja-, saanjelopme, saenjehtjelopme - kornet sno, kornsno
saavretje - litt gjennomslagsføre
saavrodh II - bli løs og grov (om sno)(saevrie)
saenjehtje - kornsno under nysnø
saevlie*, saevlielopme* - grovkornet sno; løs, våt sno
saevrie - løs og grov sno som ikke bærer (særlig om våren); førefall, gjennomslagsføre
saevries, pred. säävrehke - løs og grov (om sno om våren) saevries lopme - løs sno (om våren)
seenjedh VI - bli grovkornet, tørke opp om sno (saanjelopme)
sieble, sieblehthlopme - våtsno, snoesørpe
sieblehthdaelhkie - vått føre
sihkdedh IV - komme bare sakte fram på grunn av føret (sikhie)
sihkedh VI, **sähkodh** II - ise (under ski, sleda, jamfør sihkie)
sihketje, sähketedjedaehkie, sähkohkjedaehkie - iseføre, rimføre, trått føre, jamfør sihkie
sihkie, sihkiestaelhkie - iseføre, rimføre (når det er nysnø og riktig kaldt), trått føre
sijhtjedh IV - bli full av rim, bli rimet
sijhtjege, syjhtjege* - rim; iseføre
sijhtjegidh, syjhtjegidh - bli rimet
sijhtjie - rím; ising (under ski; rimlag på lav)
skaavodh II, **skeevedh** VI, **skååvedh** V - fryse på, få tynn isskorpe (om sno) (bli skaevie)
skaerrie, skaarra - skare
skaevie - begynnende skare på sno (blir senere til tjarve)
skiltjie - isskorpe
skräahroestidh - danne seg tynn skare (skräehrie)
skräehrie - tynn skare
skäaredh IV - skrapeføre, skare som knirker når man går på den (vanskliggjør jakt)
skäarie - fin skare på sno (knirker når man går på den, vanskliggjør jakt)
slaptjedh, slaptjedahke - skare som begynner å tine
slaptjodh, slaptjodh II - bli gjennomslagsføre (sleptjie)
sleethedh VI; **lopme sleethie** - sludde, sno med våt regnblandet sno; det sludder
sleptjie - bløt sno, gjennomslagsføre om våren
sleptjedaelhkie - gjennomslagsføre
sleadtjoeh, sleadtjah; pred. sleadtjan - våt (f.eks. om sno, klær)
sliedtje - våt, bløt; en som er våt, bløt
sliedtjedehtedh I - gjennombløte
sliedtjegidh, sliedtjegoedh* IV - bli gjennomvåt
slietjie, sleehte* - sludd, sklette
slietjie-elmie - ruskevær med sludd
slokte - vått, bløtt skiføre (om våren); kramsnø (det klabber ikke)
slohtedh IV - bli løs og våt (om sno, føre om våren); **tjarve slohteme** - skaren er løst opp
slohtes* - utydelig, svak (om gammelt skispor eller vei)
slohtijahtjedh IV - begynne å bli løs og våt (om sno)
snjaefie*=snjäehrie - meget tynn skare, så vidt skiføre og klabber ikke (etter tøvær)
snjaefiestidh* - bli tynn skare (snjaefie)
snjahpedh = njahpedh - glattis
snjahpeds attr. - glatt (om is); dekket av glattis (om vann)
snjahpehtidh - glippe, være for glatte (om ski)
snjäehrie, snjäedie* = **snjaefie** - tynn skare om kvelden om våren

snjåehrestidh, snjåadastidh* - bli tynn skare om kvelden
spieltie - isskorpe på snøen (dannet av frosset regn); dagfrost og kulde i fjellet om vinteren
spjöhke - snø og is på marken; isdannelse på lavbeite
spjingedh I - gå skjevt, gli ut (om ski)
spæjngahtidh - glippe, være for glatte (om ski)
spæjngedh, spæjngadahke, spæjngedhdaelhkie - glasshardt snøføre, så skiene ikke biter
syöngelh* - kornet snø (lett for reinen å grave igjennom)
söösedh, seesedh VI - gjøre porøs (snø, om kulde); smuldre opp
säevlie, suevlie - snøsørpe på is, issørpe
säevlies attr. - dekket med issørpe
tjarve - skare (som bærer), *gielpertjarve*; *guelpere tjarve* - hard skare; svært hard skare
tjarvedh IV - bli skare (tjarve)
tjarves: *tjarves aereden* - en morgen skaren bærer
tjaste - våt kornsno (om våren)
tjeetsedh VI - vanne ut; bli gjennomvåt (f. eks. om snø), jamfør voedtje
tjevtedh - bli hard (f. eks. om snø); *eelki tjevtedh gosse jienebh lopme sjidti*
tjevties, pred. tjovtehke, tjavtehke* - hard, seig (om snø, leire, myr, m.v., om fisk*)
tijjhtedh - bli fast igjennom pga. regn (om sno)
tijjrese - stor snøfonn i høyfjellet; hard snø på trær
tjoetsehtjadtedh IV - snø litt nå og da
tjuatsajidh - begynne å snø
tjuatseldh, tjuatsaldahke - snøvær
tjuekie - isskorpe på marken, flein
tjuetsedh I - snø tett og stille; *stoere tjelmien tjuatsa* - det snør store «kjerringe»
tjuetsielidh, tjuetsiestidh - snø litt
tjäetskeme, tjäektjeme* - kulde, kaldt vær
tjäetskemes, pred. tjäetskeme - kald
tjäetskiedidh, tjäektjiemdidh* - bli kaldere
traapke - svak skare så skiene av og til slår igjennom
träapkedh,träapkadahke - tynn skare under dannelses (om vårvelden), bærer ikke skiene
träapkodh II - gi etter, brytes (om is eller skare man går på)
tsaapke - skare som ikke bærer
tsaapkedh IV - bli skareføre som ikke bærer ski
tseavodh II - bli mye hard snø (tsievie); **tseevedh** IV - komme hard snø (på marken i et område)
tsievie - hard sno (som bærer smårein)
voedtje - blankis, isbelegg, hålke; *dajve lea eevre tjeetseme tjirrh så voedtje lea sjidteme*
voedtjes - glatt (om is)
voenjedh, voenjedahke - glatt, hålket føre
voenjedhvoedtje - blankis
voenjeds attr.; *voenjeds jaevrie* - dekket med blankis; sjø med blankis
voere, voeredahke - dyp, snø slik at det nesten er ufrømmelig
voeres* - snørik
våådtjeldahke; treavka lea våådtjeldahkesne - isbelegg; skien er iset
våådtjeldihkie pred. - isbelagt

Gaaltijh

Bergsland, Knut: *Rørøssamiske tekster*, 1943. Pettersen Ove (red.) 3. utgave. Norsk Folkemuseum, 1992.

Bergsland, Knut: *Gåebrehki soptsesh (Røros-samiske tekster)*. Ella Holm Bull, 2. utgave. Universitetsforlaget, 1987.

Bergsland, Knut: *Samemål på Rørosvidda*. Rørosboka, bind I, 1942.

Bergsland, Knut & Hasselbrink, Gustav: *Saemien lohkemegærja*, 2. utgave. Samisk utdanningsråd, Universitetsforlaget, 1985.

Bergsland, Knut & Magga, Lajla Mattsson: *Åarjelsaemien-daaroen baakoegærja*. Samisk utdanningsråd, Idut 1993.

Birkely, Hartvig: «*I Norge har lapperne først indført skierne*». Idut, 1994.

Bull, Ella Holm & Bergsland, Knut: *Lohkede saemien*, Grunnskolerådet/ Davvi Girji o.s., 1993.

Drake, Sigrid: *Västerbottenslapparna*, 1918, Två förläggare bokförlag, Umeå, 1979.

Hasselbrink, Gustav: *Südlappisches Wörterbuch*, band I - III, Dialekt- och folkminnesarkivet. Uppsala, 1981.

Jakobsen, Anna/ Jaahkenelkien Aanna: *Goltelidh jih soptsestidh*, Daasta berteme, 1993.

Kristoffer Sjulssons minnen - Om Vapstenlapparna i början af 1800-talet, upptecknade af O.P. Pettersson, Acta Lapponica 20. Nordiska museet, Bäckman, Louise/ Kjellström, Rolf (red.), 1979.

Magga, Lajla Mattsson: *Norsk-sydsamisk ordbok/ Daaroen-åarjelsaemien baakoegærja*, Idut, 2009.

Magga, Ole Henrik & Magga, Lajla Mattsson: *Sørsamisk snøterminologi: Snømengde, snøkvalitet og skare*. Åarjelh-saemieh nr. 11, Saemien sijten jaepiegærja, 2013.

Ryd, Yngve: *Snö - en renskötare berättar*. Ordfront förlag, 2001.

Skimuseet, Holmenkollen: *Bievnesh gaskeviermesne goevten* 2015:
<http://www.holmenkollen.com/Skimuseet/Skihistorie>

Sognnes, Kalle: *Ensom rein bland mange - Helleristningene ved Bøla, Nord-Trøndelag*. Viking, Norsk arkeologisk årbok, Bind LXX, 2007.

Vorren, Ørnulv: *Samiske oldski - Funn i Nord-Norge fra 300 f. Kr. til 1500 e. Kr.* Nordkalott-Forlaget, 1995.

Wehlin, Joakim: *Skidan från Ärnäs, dalarnas äldsta!* Dagsverket nr. 4, 2014.
Dalarnas museum: <http://issuu.com/dalarnasmuseum/docs/dvnr414>

Westman, Anna & Utsi, John E.: *Gievrie-tijke - Saemiej gievriej jih reeligijovnen bijre*. Luleå Alltryck AB, 2001.

Zachrisson, Inger (red.): *Mötet i gränsland - Samer og germaner i Mellanskandinavien*, Statens historiska museum, Stockholm, 1997.

Aajege
Saemien giele- jih maahtoejarnge

Tjaelje: Marit M Fjellheim

Guvvieh vaalteme: Marit M Fjellheim

Thomas Ole Andersen

Påasteadresse:

Postboks 301
7361 Røros

Guessieadresse:

Sundveien 12
7374 Røros

Tlf. 72 81 12 66

www.aajege.no